

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ӘКІМШІЛІГІ
АДМИНИСТРАЦИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
EXECUTIVE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н.ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ Л.Н.ГУМИЛЕВА
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

ТАРИХШЫЛАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ КОНГРЕСІ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИКОВ
NATIONAL CONGRESS OF THE HISTORIANS

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ЖӘНЕ ЕУРАЗИЯ КЕҢІСТІГІ:
ҚАЗІРГІ ЗАМАН МЕН ДАМУ КЕЛЕШЕГІ» атты**
Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық
ғылыми-тәжірибелік конференциясының
МАТЕРИАЛДАР ЖИНАҒЫ

СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
международной научно-практической конференции
**«РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН И ЕВРАЗИЙСКОЕ ПРОСТРАНСТВО:
СОВРЕМЕННОСТЬ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ»,**
посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан

WORKS
of the international scientific-practical conference
**«THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE EURASIAN SPACE:
THE PRESENT AND THE FUTURE DEVELOPMENT» dedicated to the 25th
anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan**

III бөлім • часть III • part III

АСТАНА
2016

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

Қ18

Бас редактор: Сыдықов Е.Б. - Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің ректоры, т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Редакция алқасы:

Молдажанова А.А. – п.ғ.д., профессор, оқу ісі жөніндегі проректор

Қамзабекұлы Д. – ф.ғ.д., профессор, әлеуметтік-мәдени даму жөніндегі проректор

Айтмағамбетов Д.Р. – ректордың аппарат жетекшісі

Пауло Ботта – профессор, Аргентина

Жеребцов И.Л. – т.ғ.д., профессор, Ресей

Гюрер Гульсевин – т.ғ.д., профессор, Түркия

Садықов Т.С. – т.ғ.д., профессор, тарих факультеті деканы

Көмеков Б.Е. – т.ғ.д., профессор, ҚР ҰҒА академигі

Дүкенбаева З.О. – т.ғ.д., профессор, Еуразиялық зерттеулер кафедрасының меңгерушісі

Алпысбес М.А. – т.ғ.д., профессор

Бердагулова С.К. – т.ғ.к., доцент

Абдрахманова Г.С. – т.ғ.к., доцент

Сыздық С.Қ. – магистр, оқытушы

Редакция алқасының көзқарасы мақала авторларының пікірімен сәйкес келуі міндетті емес.

Мнение авторов публикаций не обязательно должно совпадать с мнением редакционной коллегии.

The opinion of the authors of publications do not necessarily coincide with the views of the editorial board.

Қ18 «Қазақстан Республикасы және Еуразия кеңістігі: қазіргі заман мен даму келешегі» атты Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның мақалалар жинағы, III б. 452 б. / Жалпы ред.бас. Е.Б. Сыдықов. – Астана: Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ баспасы.

Труды Международной научно-практической конференции «Республика Казахстан и евразийское пространство: современность и перспективы развития», посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, часть III. 452 стр. / Под ред. Е.Б.Сыдыкова – Астана: Издательство ЕНУ им. Л.Н.Гумилева.

Works of the international scientific-practical conference «The Republic of Kazakhstan and the Eurasian space: the Present and the Future Development», dedicated to 25th anniversary of Independence of Kazakhstan, part III. 452 p. / edited by E.B. Sydykov – Astana: Publishing house of L.N. Gumilyov Eurasian National University.

ISBN 978-9365-31-794-1

Жинақта 2016 жылдың қазан айының 20 күні Астана қаласында Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде өткен Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 25 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары берілген. Мақалалар автордың редакциясымен жарияланды.

В сборнике представлены труды международной научно-практической конференции, посвященной 25-летию Независимости Республики Казахстан, прошедшей в ЕНУ имени Л.Н. Гумилева. Астана, 20 октября, 2016 г. Материалы публикуются в авторской редакции.

The collection contains the works of the international scientific-practical conference dedicated to 25th anniversary of Independence of the Republic of Kazakhstan, which was held at the L.N. Gumilyov ENU. Astana, October 20, 2016. Materials are published in author's version.

ISBN 978-9365-31-794-1

ӘОЖ 94(574)(063)

КБЖ 63.3(5Қаз)

МАЗМҰНЫ

СЕКЦИЯ – 3. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЖӘНЕ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМ МҰРАСЫ / АЛИХАН БУКЕЙХАН И ИДЕЙНОЕ НАСЛЕДИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИНТЕЛЛИГЕНЦИИ

Абдуразаков М.Ф., Эрланулы Даулет А. БУКЕЙХАН КАК УЧЕНЫЙ-ИСТОРИК И ЭНЦИКЛОПЕДИСТ	3
Абдикарим Н., Солтан М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВТЫҢ ТҮЛҒАЛЫҚ ОБРАЗЫ ИДЕЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТ ҚАЛЫПТАСТЫРУШЫ ҚҰРАЛ РЕТІНДЕ	5
Алдабергенов М. КАЗАХСТАНСКОЙ НАУКЕ ПОМОЖЕТ УЧЕНИЕ АЛЬ-ФАРАБИ	8
Алтаев А.Ш. А.Ж. АЛЬ-МАШАНИ ВЫДАЮЩЕЙСЯ КАЗАХСКИЙ УЧЕНЫЙ, ПИСАТЕЛЬ, ПЕДАГОГ	10
Аршабеков Т.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ТАРИХЫ.	13
Ахмадиева Қ.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШОРДА: МЕМЛЕКЕТТІЛІК ЖӘНЕ ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҚ	16
Әбдуәлиұлы Б. АҚЖАН ӘЛ-МАШАНИ МҰРАСЫ ЖӘНЕ СӨЗ СЫРЫНА САЯХАТ.	19
Әбжаппарова Б.Ж. А. ӘЛ-МАШАНИДІҢ ИНТЕЛЛИГЕНЦИЯ ТАРИХЫНДА АЛАТЫН ОРНЫ	22
Әлменбетова У.А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІНДЕГІ ЗИЯЛЫ ТҮЛҒАЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ ТАҚЫРЫБЫ.	24
Байдалы Р.Ж., Кабульдинов З.Е. АЙДАРХАН ТҮРЛЫБАЕВТЫҢ ӨМІРІ МЕН ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҚЫЗМЕТІ	28
Бейсенбекова Н.А., Химади М.С. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАННЫҢ ЕҢБЕКТЕРІ АРҚЫЛЫ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫН ОҚЫТУ МЕН ТӘРБИЕЛЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ	31
Дүкенбаева З.О., Шабамбаева А.Г. АҚЖАН МАШАНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИК КАЗАХСТАНСКОЙ ШКОЛЫ ГЕОМЕХАНИКОВ	33
Дүкенбаева З.О., Байдалы Р.Ж. АКАДЕМИК МАНАШ ҚОЗЫБАЕВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНЕ ҚЫСҚАША ШОЛУ	46
Дукомбайев А.Т. ВКЛАД А. БУКЕЙХАНА В ИЗУЧЕНИЕ КАЗАХСКИХ ЗИМОВОК	48
Жумагулов Б.С. ЕЛІ ҮШІН ТУҒАН ЕР, ЖАНКЕШТІ КҮРЕСКЕР	55
Имангалиев А.Т., Дүкенбаева З.О. АЛАШ ЗИЯЛЫСЫ ҚОШКЕ КЕМЕҢГЕРҮЛЫНЫҢ «ҚАЗАҚ ТАРИХЫНАН» АТТЫ ЗЕРТТЕУ ЕҢБЕГІНЕН	62
Исенова Г. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН СТАТИСТ – ҒАЛЫМ	65
Kalenova T.S., Shaymerdenuly E. THE STATE BASES OF ALASH AUTONOMY	68
Кадырова Г.К., Хамитова С.Т. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ХАЛЫҚҚА БІЛІМ БЕРУ ЖОЛЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ.	70
Қалижанов У. ӘЛИХАН ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ	73
Қапашева А.Т. АХМЕТ БАЙТҮРСЫНҮЛЫНЫҢ ҰСТАЗДЫҚ ҚЫЗМЕТІ	75

Қара Ә., Талғатбек М., Дүкенбаева З.О. ҰЛЫ ДАЛА ӨРКЕНИЕТІНДЕГІ ҰЛТ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ ОЙ-ТАНЫМДЫҚ МҰРАСЫ	78
Қаратай Ш.Б. АХМЕТ ҚОРҒАНБЕКҰЛЫ БІРІМЖАНОВ – АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ	81
Мұқанова Г.Н. МҰХАМЕДЖАН ТЫНЫШПАЕВТЫҢ АЛАШОРДА ЖӘНЕ ҚОҚАН АУТОНОМИЯСЫНДАҒЫ ҚЫЗМЕТІ	84
Мұсағалиева А.С. АЛАШ ЗИЯЛЫЛАРЫ ЖӘНЕ КОКП XX СЪЕЗІ	86
Наурызбаева Э.К. 1916 ЖЫЛҒЫ ҰЛТ-АЗАТТЫҚ КӨТЕРІЛІС ЖӘНЕ Ә. БӨКЕЙХАН.	89
Нугманова Г.М. АЛАШ ҚАЙРАТКЕРІ АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТ ТУРАЛЫ КӨЗҚАРАСЫ	92
Өскембаев Қ.С. XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ЗИЯЛЫ ҚАУЫМ ЖӘНЕ Ә. ЕРМЕКОВ	95
Сабанбаева Ж.М. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ РЕСЕЙДІҢ МЕМЛЕКЕТТІК ДУМАСЫ	101
Сайлаубаева Н. Е. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ БАСПАСӨЗІ	105
Сафиоллаева Г.Т. ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН – ҰЛТ ЖАНАШЫРЫ	108
Сұлтанов Қ. АҚҚАН ЖАРЫҚ ЖҮЛДЫЗДАЙ	110
Сыздық Б.К. ЛИДЕР-ҚЫЗМЕТШІЛІК ЖӘНЕ ӘЛИХАН БӨКЕЙХАН ҮЛГІСІ	111
Түрсүн Х., Вахдет Таракчы МҰСТАФА ШОҚАЙДЫҢ ТОЛЫҚ ШЫҒАРМАЛАР ЖИНАҒЫ – АСА ҚҰНДЫ ТАРИХИ ДЕРЕККӨЗ	114
Шаймуханова С.Д. ОТ ТОМСКА ДО СТЕПЕЙ САРЫАРКИ	117
Шаукенов Ж.А. К ПРОБЛЕМЕ ОБЪЕКТИВНОЙ ОЦЕНКИ ЛИЧНОСТИ В ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ИСТОРИИ	102
Шотбакова Л.К. ВОПРОСЫ ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТРУДАХ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ЛИДЕРОВ АЛАШ	122
СЕКЦИЯ – 4. ЖАҒАҢДЫҚ САЯСАТТАҒЫ ҚАЗАҚСТАН ЖӘНЕ ҰЛТ КӨШБАСШЫСЫ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РӨЛІ / КАЗАХСТАН В ГЛОБАЛЬНОЙ ПОЛИТИКЕ И РОЛЬ ЛИДЕРА НАЦИИ Н.А. НАЗАРБАЕВА	
Akbota Zholdasbekova, Punit Gaur KAZAKHSTAN-INDIA RELATION: CHALLENGES AND PROSPECTUS	126
Akhmedyanova D.K., Kurmashev A.K. CONCEPTUAL BASIS OF KAZAKHSTAN’S FOREIGN POLICY	128
Абдикаликова Д.Н. ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ФРАНЦУЗСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	131
Абенов Д.Е. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» - ПРОЕКТЫ В БУДУЩЕЕ	133
Абильмаликов К.К. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ИНТЕРЕСЫ ФРАНЦИИ В КАСПИЙСКОМ РЕГИОНЕ: КАЗАХСТАНСКИЙ ФАКТОР И ВОЗМОЖНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ СОТРУДНИЧЕСТВА	136
Айдарбекова Ұ.М. ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН: БҮГІНГІ ЖАҒДАЙЫ ЖӘНЕ БОЛАШАҒЫ	139
Аманжолов С.А. ИНТЕГРАЦИОННЫЕ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ИНИЦИАТИВЫ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА	142

Ан Сан Хун ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ РЕСПУБЛИКИ КОРЕЯ И КАЗАХСТАНА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	145
Ахметова Г.К. ҮШ ТІЛДІ МЕНГЕРУ – ЖАРҚЫН БОЛАШАҚТЫҢ КЕПІЛІ	148
Әбішева М.М. ӘЛЕМДІК ЖӘНЕ ДӘСТҮРЛІ ДІНДЕР ЛИДЕРЛЕРІНІҢ СЪЕЗІ – ЕЛБАСЫНЫҢ ИГІ БАСТАМАЛАРЫНЫҢ БІРІ РЕТІНДЕ	150
Әмірғазин С.Т. ЕЛБАСЫ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ТҮҢҒЫШ ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНА ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АЙҚЫНДАМА	152
Berdagulova S. NEW ANTINUCLEAR INITIATIVE OF KAZAKHSTAN	155
Базарбекова Д. М. К ВОПРОСУ О МОДЕРНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ЯЗЫКУ	157
Баймагамбетова А.А. ӘЛЕМДІК ЖАҢАДАНУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯ	160
Баишев Ж.Н. СУДЕБНАЯ ЗАЩИТА ПРАВ И ЗАКОННЫХ ИНТЕРЕСОВ ХОЗЯЙСТВУЮЩИХ СУБЪЕКТОВ В ЭКОНОМИЧЕСКОМ ПРОСТРАНСТВЕ ЕВРАЗИЙСКОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО СОЮЗА.	162
Бегалинова К. К., Ашилова М. С. РОЛЬ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА В СТАНОВЛЕНИИ НОВОЙ МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВА	165
Битұрсын Ғ.Ш., Калдыбаева О.С. МӘҢГІЛІК ЕЛ: ЖАҢАДАНУ ДӘУІРІНДЕ МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТЕТІКТЕРІ	168
Битұрсын Ғ.Ш., Кенжина М.М. ҚҰҚЫҚ ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ РЕФОРМА – ҚҰҚЫҚТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАРҚЫН БЕЙНЕСІ	170
Дүйсен С.Ж. Н.НАЗАРБАЕВ ЖӘНЕ КСРО-НЫҢ ҮДЫРАУЫ	173
Мәсімханұлы Д. ЕЛБАСЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ	178
Дүкенбаева З.О., Мұсабалина Г.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	181
Ерденбекова Ж.С., Мұратбекқызы Б., Молдашева А.М. ИНИЦИАТИВА Н.А. НАЗАРБАЕВА В СОЗДАНИИ ПЯТИ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ РЕФОРМ. 100 КОНКРЕТНЫХ ШАГОВ - РЕАЛИЗАЦИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО КУРСА РАЗВИТИЯ РК	184
Жаксыгельдинов Ж.Н., Орысхан Б., Шыныбеков Б.Ш. ИЗ ИСТОРИИ УСТАНОВЛЕНИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ РК И ЕС	185
Жеребцов И.Л., Таскаев М.В. КОМИ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПОСТСОВЕТСКОЙ ФЕДЕРАТИВНОЙ РОССИИ	191
Жиенқұлова Л.Т. ЕХРО-2017 ИННОВАЦИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАНЫ ДАМУДЫҢ МАҢЫЗДЫ КАТАЛИЗАТОРЫ РЕТІНДЕ	193
Иембекова М.О. ҚАЗАҚСТАН ПРЕЗИДЕНТІ Н.Ә.НАЗАРБАЕВТЫҢ ТҮРКІ ЕЛДЕРІ БІНТІМАҚТАСТЫҒЫН ДАМУДАҒЫ БАСТАМАЛАРЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ МАҢЫЗЫ	196
Искакова К.Ы., Шалбаев Е.Ж. Н.Ә.НАЗАРБАЕВ: ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ АТА-ЗАНЫНЫҢ ДАЙЫНДАЛУЫ МЕН ҚАБЫЛДАНУЫ ТУРАЛЫ	199
Какенова Г.М. РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН: 25 ЛЕТ БОРЬБЫ ЗА БЕЗЪЯДЕРНЫЙ МИР	202

Какимова М.Ш. ПРИНЦИПЫ ПРАВА КАК ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА	205
Калиева М.Ш. ИНСТИТУТ ПРЕЗИДЕНТСТВА КАК ОСНОВА ПОЛИТИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ КАЗАХСТАНА	211
Кенжеғали Ж.М., Кожирова С.Б. КАЗАХСТАНСКО-КИТАЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРЕ ВОДНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: ТРАДИЦИИ И НОВАЦИИ	213
Колесник А.А. ВОПРОСЫ БЕЗОПАСНОСТИ РК И СТРАН ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	217
Кусаинова А.К., Нургалиев Б.М., Амандыкова Л.К. СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МОДЕРНИЗАЦИИ ЖИЛИЩНО-КОММУНАЛЬНОГО ХОЗЯЙСТВА	220
Марқабаева А.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ЖАЛПЫ ҰЛТТЫҚ ИДЕЯСЫ МЕН ТҮРЛІ ТАРИХИ ДӘУІРЛЕРДЕГІ ҰЛТ КӨШБАСШЫЛАРЫ ИДЕЯЛАРЫНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ	223
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ	226
Nuriddenova A. CONNECTING EURASIA: KAZAKHSTAN'S PLACE IN CHINA'S "SILK ROAD ECONOMIC BELT" PROJECT	228
Набиев С.Т. НҮРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ ЕУРАЗИЯЛЫҚ ИНТЕГРАЦИЯСЫНЫҢ ИДЕОЛОГЫ ЖӘНЕ СТРАТЕГІ	232
Наумов Д.И., Килыбаева П.К. БЕЛОРУССКО-КАЗАХСТАНСКОЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ	235
Нурпенсова Э.Т. БАШҚҰРТ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНИКАЛЫҚ ТАРИХЫНЫҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ	239
Панияз Т.П., Панияз А.П. ГЕОСАЯСАТ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСИ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	242
Рабазанов Н.А. «ЕВРАЗИЙСТВО» - КАК ФУНДАМЕНТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ ВО ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	245
Serikbayeva A.T., Asma Najib DEVELOPMENT OF KAZAKHSTANI RELATIONS WITH AFGHANISTAN AT THE PRESENT STAGE	247
Садықов Т.С. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ҚАЗАҚСТАННЫҢ САЯСИ-ҚОҒАМДЫҚ БІРЛІГІН НЫҒАЙТУДАҒЫ РӨЛІ	249
Сарсембаев М.А. ПРАВОВАЯ ОСНОВА БАЗ ДАННЫХ В КАЗАХСТАНЕ, ЕАЭС И ЕС ПО АНАЛИЗУ ЭНЕРГЕТИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ	252
Сәтбай Д.Я. «НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ	258
Смағұлов Н.Б. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ	261
Смағұлова Г.М., Тулеуова Б.Т. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІРІККЕН ҰЛТТАР ҰЙЫМЫНДАҒЫ ДИПЛОМАТИЯСЫНЫҢ КЕЙБІР ҚЫРЛАРЫ	268
Сыздықов С.М. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ САЯСИ-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ МЕН ТАРИХИ САБАҚТАСТЫҒЫН ОҚЫТУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК МӘСЕЛЕЛЕРІ	271

Тиштибекова Ш. ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ СТРАТЕГИЯЛАРЫ	277
Хасанов М.Ш., Петрова В.Ф. ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНСКОГО ОБЩЕСТВА В КОНТЕКСТЕ ЕВРАЗИЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ	280
Шашаев Ә.К. «МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ ЕЛІМІЗДІҢ ТҮТАСТЫҒЫНЫҢ ТҮҒЫРЫ	283
СЕКЦИЯ – 5. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ДАМУЫНЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ / КЛЮЧЕВЫЕ ВЕХИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НЕЗАВИСИМОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	
Abdrakhmanova G.S. ACTIVITY OF SHANGHAI ORGANIZATION OF COLLABORATION	286
Айтжанова Д.Н. ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ГОСУДАРСТВА И МОЛОДЕЖНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ: МОДЕЛИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА	288
Акылбаева И.М. СУВЕРЕНИЗАЦИЯ И ИСТОРИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УСТРОЙСТВА	292
Алтаев А.Ш. СОВРЕМЕННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ	294
Артықбаев Ж.О. «ҚАЗАҚ» ҰҒЫМЫ МӘҢГІЛІК ЕЛ ИДЕЯСЫНЫҢ АЛТЫН ӨЗЕГІ	298
Ауанасова А.М., Нурпеисов Е.К. ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНЫЕ СИМВОЛЫ КАЗАХСТАНА В РЕАЛИЗАЦИИ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	303
Айзатуллова А.Ш. ИСТОРИЯ: СОВЕТСКАЯ АВИАЦИЯ В НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ	306
Әбікенов Ж.О. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЭТНОСАЯСИ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	308
Акмадиева Г.П. ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ҚҰЖАТТАРДЫҢ ТҮРЛЕРІ ЖӘНЕ ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫНЫҢ ДЕРЕГІ РЕТІНДЕ ҚОЛДАНЫЛУЫ	308
Әбікенова С.М. ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМНІҢ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҮЛГІСІ: БҮГІНГІ ЖОҒАРЫ САЯСИ МӘДЕНИЕТ КЕЛІСІМІ	310
Әділбеков Н. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ СЫРТҚЫ САЯСАТТАҒЫ НЕГІЗГІ БАҒЫТТАРЫ	313
Баудиярова К.Б., Исаева А.И. ОТРАЖЕНИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ СЕМЬИ НА ЕЕ БЛАГОПОЛУЧИИ В КАЗАХСТАНЕ	316
Бегалинова К. К., Бегалинов А.С. ДУХОВНО-КУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ КАЗАХСТАНСКОЙ ГОСУДАРСТВЕННОСТИ	319
Бекжанова М., Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ДАМУЫНА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ТІГІЗЕН ӘСЕРІ	322
Бимақанова З.Ш., Тленчиева А.А. ТӘУЕЛСІЗДІКТІҢ МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ БОЛУ	324
Болатова Қ.Б. ҚАЗАҚСТАН ЕГЕМЕНДІ ТӘУЕЛСІЗ МЕМЛЕКЕТ РЕТІНДЕ ҚАЛЫПТАСУЫ МЕН ҚОҒАМДЫҚ САЯСИ ӨМІРІ	327
Даркенов Қ.Ғ. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЭТНОСАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРДЫ ЖЕТІЛДІРУ МЕН ТҰРАҚТЫЛЫҚ ЖӘНЕ АССАМБЛЕЯНЫҢ БАСТЫ БАҒЫТТАРЫ	330

Екібаев Р.Ж. ЖАҢА ЭКОНОМИКАЛЫҚ САЯСАТ ЖЫЛДАРЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ ШЫҒЫС Өңіріндегі Әлеуметтік-Экономикалық Өзгерістер	333
Еришева Т.А., Башпаева К.Ж., Шаржанова Н.К. СПОСОБЫ «ВООРУЖЕНИЯ» ОТЕЧЕСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖИ ИДЕЕЙ «МӘңгілік Ел»	335
Ескеева М.Қ. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫН ДАМУДЫҢ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ	338
Жетібаев К.М., Исаев М.С. «МӘңгілік Ел» ИДЕЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚУНДЫЛЫҚТАР Жүйесінің МӘНІ	341
Жұмабеков Ж.А. ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫ АССАМБЛЕЯСЫНЫҢ ТАРИХЫНАН	345
Жүзтаева Б.Н. ҚАЗАҚСТАН - ӘЛЕМ МОЙЫНДАҒАН ЕЛ	347
Иманбаева А.А. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ САЯСИ КОММУНИКАЦИЯНЫ ДАМУДЫҢ ЖОЛДАРЫ	350
Ковальская С.И. ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕКАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И ИСТОРИЧЕСКОЕ СОЗНАНИЕ	353
Косжанова Г.С. АҒЫЛШЫН ТІЛІ САБАҒЫНДА ЕСТЕ САҚТАУ ҚАБІЛЕТЕРІНІҢ ДАМУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ	355
Қалиев Н. ҚАЛЫПТАСҚАН МЕМЛЕКЕТТІҢ САЯСИ Жүйесі: САПАЛЫҚ ТҮЗІЛІСТЕР ЖӘНЕ ДАМУ КЕЛЕШЕГІ	357
Кошман Т.В. К ВОПРОСУ О КАЗАХСТАНСКОЙ МОДЕЛИ МЕЖЭТНИЧЕСКОГО СОГЛАСИЯ	362
Көмеков Б.Е., Талғатбек М. КИЕЛІ ТӘУЕЛСІЗДІК ТАРИХЫ - ҰРПАҚТАР ҮНДЕСТІГІНДЕ	365
Қабылшаев К.И. ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТЕМІРЖОЛДАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ КЕЗЕҢДЕР	367
Қанғабыл І. К. ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ САЛАСЫНДА ТАРИХ ПӘНІН ОҚЫТУ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ	373
Қасабекова А.И. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ - ӘЛЕУМЕТТІК ЖӘНЕ БІЛІМ САЛАСЫНДАҒЫ ЖЕТІСТІКТЕРІ	375
Мишина И.А., Цыренова М.Г. МНОГОУРОВНЕВЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИСТОРИИ (опыт Российской Федерации)	378
Нестуля А.А., Нестуля С.И. ЛИДЕРСТВО-СЛУЖЕНИЕ КАК УПРАВЛЕНЧЕСКАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ИНСТИТУТОВ КАЗАХСТАНА: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	382
Ниязбаева А.А. ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ УПРАВЛЕНИЯ ГОРНО-МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИМ КЛАСТЕРОМ С ПОЗИЦИИ ИННОВАЦИОННОГО ПОДХОДА	385
Аяған Б.Ғ., Нурпеисов Е.К. ИСТОРИКО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СИМВОЛОВ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН	388
Нурмағанбетова М.С. СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ	391
Нұрымбетова Г.Р. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН: ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ ТӘЖІРИБЕСІ МЕН НӘТИЖЕЛЕРІ.	394

Өтешова А.Қ. ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНДАҒЫ БАСТЫ МӘСЕЛЕЛЕРДЕН ШЫҒУ БАҒЫТТАРЫ	397
Мукатаева А.К., Ногайбаева М.К. НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕОЛОГИЯ НЕЗАВИСИМОГО КАЗАХСТАНА «МӘҢГІЛІК ЕЛ»	401
Мусабалина Г.Т. КАЗАХСТАНСКИЙ ПУТЬ В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А.НАЗАРБАЕВА	403
Рабазанов Н.А. ВАЖНОСТЬ КОНСТИТУЦИИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ИДЕОЛОГИЧЕСКОМ КОНСТРУИРОВАНИИ И В ФОРМИРОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕИ	407
Сайлаубай Е.Е. «ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН МҰРАТЫ – МӘҢГІЛІК ЕЛ»	410
Менисова Г.Е., Мейркулова А.Б. МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІ НАСИХАТТАУ МЕН ДӘРІПТЕУ ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БАСТАУЫ.	414
Серік Ә.А. ЕХРО 2017- ЕЛ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ КҮШІ	416
Сыздық Б.К. ҚАЗАҚ РЕСПУБЛИКАЛАРЫ ЖӘНЕ ЖЕЛТОҚСАН КӨТЕРІЛІСІ	419
Хасенова Ж.О. ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН (К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА)	425
Шаймуханова С.Д., Грудина В.В. ЛЕТОПИСЬ НЕЗАВИСИМОСТИ	427
Шаймуханова С.Д., Шарафиева А.М. ЧЕТВЕРТЬ ВЕКА НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА	429
Шаукебаев Ж., Өтешова А. ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОТАНДЫҚ ӨНІМДЕРІ ЖӘНЕ ОНЫҢ СЫРТҚЫ НАРЫҚТАҒЫ БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІГІ	431
Шаяхметов Н.У. ЦЕННОСТНЫЕ ОСНОВЫ ОБЩЕНАЦИОНАЛЬНОЙ ПАТРИОТИЧЕСКОЙ ИДЕИ «МӘҢГІЛІК ЕЛ» КАК ФАКТОР УКРЕПЛЕНИЯ КАЗАХСТАНСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ	433

ответов на эти вопросы и будет зависеть, в каком направлении и содержании будут концентрироваться базы данных, которые в совокупности составят специализированные информационно-аналитические системы по ситуативным решениям энергетических проблем как в рамках ЕАЭС, так и в рамках отдельно взятых стран-членов нашего интеграционного союза. Как бы не складывались отношения между двумя соседними интеграционными союзами, наши усилия должны исходить из Стратегии создания устойчивого энергетического союза, мы должны находить страны-партнеров, куда можно поставлять природный газ, нефть и другие минеральные продукты. Будем надеяться, что европейско-евразийское энергетическое сотрудничество будет успешно развиваться благодаря международному (европейскому) Договору к Энергетической хартии 1998 года, которая была подписана практически всеми государствами, как членами ЕС, так и членами ЕАЭС. Наши страны и ЕАЭС в целом могли бы присмотреться к опыту Европейского союза и его государств-членов по созданию и эксплуатации баз (банков) данных в информационных системах Европейского союза.

Мы считаем, что нужно проводить глубинные исследования в отношении ситуационного анализа энергетических проблем, вовлекая в орбиту исследования источники теории и практики энерго-экологической сферы не только одной страны, но и других стран, стран различных видов интеграционных объединений, стран других континентов. Такой подход позволит всем нам предупреждать, выявлять и решать энергетические проблемы на должном уровне.

Сәтбай Д.Я

«НЕВАДА-СЕМЕЙ» ХАЛЫҚАРАЛЫҚ АНТИЯДРОЛЫҚ ҚОЗҒАЛЫСЫ – ТӘУЕЛСІЗДІК ЖАРШЫСЫ

XX – ғасырдың 80 –жылдары екі астам держава АҚШ пен Кеңес Одағы арасындағы жанталаса ядролық қарулану жарысы шырқау шыңына жетті. Енді оны ешнәрсе тоқтата алмайтын еді. Жетілдірілген Американ саяси жүйесі, демократиялық дәстүрлері де енді, елдің Әскери Өнеркәсіп кешенінің (ЭӨК) кез келген талаптарын орындамауға мұршасты қалмады. ЭӨК - мемлекеттің ішіндегі мемлекет. ЭӨК – бұл мыңдаған мекемелер, миллиондаған адамдар американ қоғамының - элитасы. Бюджеттен миллиардтаған қаржыларды алу үшін, олар ядролық қару – жарак өндірісінің дамуына мүдделі болды. Пародоксалдылығы сонда Кеңес одағында жасалынған кезекті сынақ, Американ ЭӨК – сі үшін жағымды хабар болды, өйткені конгресстен миллиардтаған қаржыларды бопсалауға болады. Уәж қарапайым: «кеңестер сынақ жүргізіп жатыр, біз қалыспауымыз керек». Әрбір ядролық сынақтың құны батыс сарапшыларының есебінше 20 – 30 миллион доллар болды[1]. КСРО – да тап осындай психология қалыптасты. АҚШ – ғы әрбір ядролық сынақ Кеңес ЭӨК –і үшін қуаныш. Тағы да миллиондаған қаржыларды алу мүмкіндігі бар. Ешкімнің қарсылығы жоқ, қайта түсінікпен қарайды. «Салқын соғыс» жылдары екі астам державаның ЭӨК -нің арасында өзара түсініктік, өзара тәуелділік орнағаны сондай, ақынның бейнелеп айтқанындай олар «Сиам егіздеріне» ұқсады: ағза және күре тамырлары ортақ. Біреуінің күйі болмаса, екіншісінен маза кетеді. Осылайша, қырағы көзбен, батыстың тосқауылдар жүйесіне де қарамастан екі басты құбыжық «тажал» дүниеге келді. «Тажалдардың» арасында өзара сенімділік орнағаны сондай «ядролық жәшіктермен» алмасып отырды. Адамзаттың социумдық лидері АҚШ қоғамы мен әкімшілігі, Конгрессі ұлы адасушылықта еді. Біржақты қарусыздануды бастап көру, екі елдің үкіметтері мен парламентарийлері үшін де – ұлы ессіздік болып есептелді. Халықаралық жоғарғы ұйым – БҰҰ–да да тастүйін стереотиптер қалыптасты.

1985-жылы КСРО басшылығына М.Горбачевтің келуімен адамзаттың мүмкіндігі пайда болды. Елдің әлеуметтік-экономикалық және саяси жүйесін қайта құру, жариялық пен демократия, халықаралық саясатта ХХІ – ғасырға ядролық қарусыз жету идеялары ұсынылды. М.С.Горбачевтің ішкі –сыртқы саясатына терең қарама –қайшылықтар тән еді. Ішкі өмірді былай қойып, халықаралық саясатта «бәсеңдік», «қарусыздану» басым бағыттар ретінде жарияланғанымен стратегиялық ядролық қаруларды сыннан өткізу жалғастырыла берді. Қаһарлы тажал ЭӨК басшылығының веомостволық эгоизмін, құдыретті МХҚ - нің қарсылығын жеңе алмаған М.Горбачев нақты қадамдарға бара алмай жатты. Халықаралық Бейбітшілік ісінде, қарусыздануға деген ниеті түзу М.С.Горбачевтің мың–сан сөздері ЭӨК –ке емес, қарапайым халыққа, халықаралық қауымдастықтарға ғана айтылып жатқан демагогия болып көрінді. Шынында да, темекі өндіруден байлыққа кенеліп отырған өндіріс салалары мен миллиондаған қызметкерлеріне темекенің денсаулыққа зияндылығы туралы сөздердің тиімділігі

қаншалықты төмен болса, бұл да сондай жағдай еді. Американ ЭӨК мен жұртшылығы мұны осылай қабылдады. Біржақты карусыздануға батыл қадамдар жасау үшін М.Горбачевқа төменнен мықты қолдау қажет болды. Батыс пен Шығыс текетіресінің арасында бір сәттік мүмкіндіктің пайда болғанын, «Салқын соғыстың» сөзсіз аяқталып келе жатқанын алғашқылардың бірі болып сезген және азаматтық батыл қадамдарға барған саясатшылар да әскерилер де, тіпті барлау құрылымдарының құпия мәліметтері де емес, атақты қазақ ақыны, КСРО жоғарғы Кеңесінің депутаты О.Сүлейменов болды. Ақынның бұл сезінуін, 1961 жылы адамның тұңғыш рет ғарышқа шығуына байланысты «Адамға табын жер енді» поэмасын жазған ақынның шабыт сезімімен салыстыруға болар еді. Бұл жолы - азаматтық шабыт болды.

1989-жылдың 12-17 ақпан күндері Семей сынақ полигонында жоспарланған екі ядролық жарылыстар жасалынды. Демократиялық өзгерістер жағдайына қарамастан билік кеңестік дәстүр бойынша мұны халықтан жасырды. Жарылыс туралы депутат О.Сүлейменов кездейсоқ естиді. 17-і ақпан күні О.Сүлейменов қалааралық телефоннан өзін сайлаушыңыз деп таныстырған белгісіз біреу телефон соғып болған істің мән жәйін хабарлайды. Кейіннен белгілі болғанындай ол әйелі мен отбасының өмірінен қауіптенген полигонның әскери ұшқышы болып шығады. Торыққан ұшқыш құпия ақпаратты депутатына астыртын жіберуден басқа амал таппаған. О.Сүлейменовтің бастамасымен және депутат жазушылар Д.Снегин, Қ. Мырзалиев, С. Мұратбековтің қол қоюымен жіберілген түсінік беруді талап еткен депутаттың сауалнамасына СОКП орталық комитеті, КСРО жоғарғы кеңесінен, министрлер кабинетінің бірде бірінен мардымды жауап алынбайды. Г.Колбиндік Қазақстан басшылығына жүгінудің пайдасы да жоқ еді. «Біздің орталық комитетке мен барғаным жоқ: басшылықпен қатынасымыз да мәз емес еді: шынтуайтқа салғанда олар көмектесе де алмайтын.

О.Сүлейменов басқа депутаттыққа үміткерлердей салған жерден өз бағдарламасын баяндай жөнелген жоқ. Б.Тілегенов айтқандай мүлде тосын іске көшті [2]. Экран арқылы көрермендерді 28 – ақпан күні сағат 10⁰⁰ - ға Жазушылар Одағы үйінің алдына ядролық сынақтар жүргізуге қарсы ашық наразылық митингісіне шақырды. Ақын 12-17 ақпан күндері Семей полигонында екі ядролық сынақтың жасалғанын, оны полигон басшыларының халықтан жасырғанын айта келіп «Батыс пен Шығыстың текетіресі аяқталды. Ядролық семсерді дайындауды біз кімге қарсы жалғастырып жатырмыз?» [3] - деп көрермен сайлаушыларға сауал тастады. Ақынның шақыруымен 1989 жылдың 28- ақпанын да Қазақстан жазушылар Одағы үйінің алдына мыңдаған адамдар жиналып О.Сүлейменов сөз сөйледі.

Ақын жиналғандарға, шығармашылық бірлестіктерге, елдің діни ұйымдарына, әлемді қорғау комитетіне, халықаралық «Гринпис» ұйымына, халықаралық «Адамзаттың тіршілігі» қорына, АҚШ – тың «Невада» штаты тұрғындарына, сынаққа тиым салу қозғалысының жақтастарына Қазақстандағы ядролық сынауды тоқтатуды талап еткен үндеуін жариялады. Митингінің барысында бүкіл әлемде ядролық сынақты тоқтату, бағдарламасы бар қозғалысты «Невада - Семей» деп атау идеясы туды. Осылайша, тіпті астам держава басшылары мен парламенттері жүрексінетін қос әскери өнеркәсіп кешеніне, адамзаттың ақыл-ой уысынан шығып менменсіген тәкәппар «СИАМ егіздеріне» қарсы қарапайым сайлаушылардың халықаралық «Невада - Семей» антиядролық қозғалысы дүниеге келді. Қозғалыс 1986 жылғы желтоқсан көтерілісінен кейінгі мұңлы қазақ халқының шерін ақтарып жұбануында орасан зор роль атқарды. Тек, мойынсұнуға, бағынуға үйренген халық көшелер мен алаңға өз еркімен шықты. Бір аптаның ішінде қозғалысты қолдаған 2 млн –ға жауық адамның қолы жиналды[4]. Қозғалыс лидері О.Сүлейменовтің үнін бүкіл әлем сол күні естіді. Бірақ республикалық басылымдар кешігіп барып үн қосты.

Ақынының жеке басына қатысты осыншалықты қолдаулардан кейін және жариялылық пен демократияның тереңдей түсуімен Г.В Колбин басқарған республика билеуші топтары мен МХК және басқа күштеу құрылымдары О.Сүлейменовке қарсы қара дүрсін әрекеттерге бара алмады[5]. Парадоксалдылығы сонда «Невада-Семей» қозғалысы сілкініс тудырып, объективті түрде М.С.Горбачевқа құдыретті күшті әскери өнеркәсіп кешені Жоғарғы Генералитетінің қарсылығын тойтаруға көмектесті. М.С.Горбачевта өз кезегінде қалыс қалған жоқ. О.Сүлейменов 1989-жылдың сәуір айында М.С.Горбачевтің Ұлыбританияға баратын делегациясының баспа сөз тобының құрамына кіргізілді. Бұл Лондонда және т.б. қалаларда ағылшын сайлаушыларымен тікелей жүздесуге мүмкіндік берді [6]. «Невада - Семей» қозғалысының ерекшелігі ол алғашқы күндерден бастап-ақ, тұйық құрылым емес, ашық, қоғамдық, халықтық қозғалыс ретінде көрінеді. Қозғалыстың жоспары мен бағдарламасы өте қарапайым болды: үкіметтер мен парламенттерге төменнен сайлаушылар арқылы қысым көрсету, сөйтіп, халықтық, парламенттік және мемлекеттік дипломатияның күштерін «СИАМ Егіздері» - ЭӨК

– ке қарсы жұмылдыру еді. Бірінші күннен бастап қозғалыс лидері мыңдаған жылдардан бері келе жатқан көне римдік және батыстық «егер бейбітшілікті қаласаң – соғысқа дайындал» постулатының әбден ескіргенін айтумен болды. Ақынның ойынша, адамзаттың ендігі ұраны: «бейбітшілікті қаласаң – бейбітшілікке дайындал» болуы тиіс. Осыған сәйкес қозғалыс 1989 жылы «5-5» бағдарламасын қабылдап, алдына жақын арада әлемдегі бес полигонды жабу міндетін қойды.

1989 – жылдың 19 – қазанында Семей полигонында ең соңғы жарылыс жасалынды. Алайда жоспарланған 18 жарылыстың 11-н болдырмаудың сәті түсті. 1989-жылдың 20-қарашасында О.Сүлейменов бастаған қазақстан депутаттары корпусының ұсынысымен КСРО Жоғарғы Кеңесі бірауыздан «Семей полигонын жабу туралы» қаулы қабылдады. Бұл халықтық дипломатияның ірі жеңісі еді.

Әлем сайлаушыларының көңіл күйіндегі өзгерістер нәтиже бермей қойған жоқ. Әлем үкіметтері мен парламенттеріне сайлаушылардың қысымы жүйелі сипат алды. Сайлаушылардың қысымымен 1990 жылы АҚШ Конгрессі ядролық қаруландыру өнеркәсібі 8 бағытының 6-ын қаржыландыруды тоқтатты, бірақ кеңестік ЭӨК-ні нақты қадамдарға барғысы келмеді. Мұндай жағдайда Нью-Йорктегі 1991- жылдың қаңтарында белгіленген БҰҰ-ның конференциясында ядролық сынақтарды толығымен жою туралы келіссөз құжаттарына американдықтар қол қоймай қоюы мүмкін еді. Сондықтан 1990 жылдың қараша айында құрамында О.Сүлейменов академик Е.П.Велихов бар КСРО жоғарғы кеңесінің бір топ мүшелерінің АҚШ-қа турнесі ұйымдастырылды. Сапар алдында О.Сүлейменов 26 қараша күні М. Горбачевтың қабылдауында болса, 27 қараша күні Лонданда Ұлыбританияның сыртқы істер министрі Д. Хогтың қабылдауында болды. 28 – қарашада АҚШ –та делегацияның турнесі басталып, О.Сүлейменов - АҚШ перзидентінің ұлттық қауіпсіздік жөніндегі кеңесшісі Б.Скоукрофтың қабылдауында болды. Осы кездесулердің барысында американдық, британ және кеңес парламентарийлері сынақты болдырмау және таратпау ісінің өзара байланысты екендіктеріне көздері жетіп, өздерінің парламенттерінде үкіметтеріне қарсы қысымдарын күшейтетін болып келісті. Бұл делегация жұмысының басты нәтижесі, бұрынғы жылдары мүмкін болмаған парламентаралық халықаралық белсенділіктің күшеюі болды.

1990 жылдың 29 қарашасынан бастап, О.Сүлейменовтің АҚШ-тың Батыс және Шығыс штаттарына енді халық дипломаты ретінде спикер туры басталды. Екі аптаға созылған спикер турнеде ақын күніне 3-4 рет жиналған аудиториялар алдында сөз сөйледі, баспасөз конференциясын өткізді Әсіресе, О.Сүлейменовтің Сан Францискоға жақын орналасқан Левермор атом лабораториясының ғалымдарымен кездесуі айрықша маңызды болды [7].

Отанында кеңестік стереотиптермен күрессе, бұл жолы ақын Американдық ЭӨК де қалыптасқан мықты стереотиптермен күресуіне тура келді. Американдық ЭӨК –нің нағыз ордасы болып табылатын атом лабораториясы қызметкерлерімен кездесуде ақын шын мәнісінде «салқын соғыстың» жалғасып жатқанын, оған ядролық лабораториялардың жұмыс істеп жатқаны дәлел екендігін баса айтты. Сондай –ақ, «Невада - Семей» қозғалысының жаппай қарусыздану стратегиясын түсіндіріп берді. Сөздің түйіні: өз еліндегі әскери өнеркәсіп кешенімен күресе отырып, халықтық дипломатия мен парламентарийлер объективті түрде, бірауқытта АҚШ ЭӨК – не және кеңес ЭӨК –не мықты нұқсан келтіре алады. О.Сүлейменовке американдық аудиториялары сеніммен кейде сенімсіздікпен қарады, өйткені американдық ЭӨК – не, КСРО сайлаушыларының көңіл күйіндегі өзгерістер тиімсіз еді және нақ осы кезде КСРО қорғаныс кеңесі Семей полигонында сынақтардың 1993-жылға дейін созылатынын хабарлады. Алайда, бұл күндері КСРО ЭӨК-і өзінің халқына, сайлаушыларына, М.С. Горбачевқа қарсы жанталаса қысым көрсете бастады. 1991 жылдың басынан бастап КСРО ЭӨК-ні басшысы Г.Баклановтың, күштеу құрылымдарының басшылары В.Крючковтың, Д. Язовтың атом энергиясы мен өнеркәсібі министрі В.Коноваловтың М.С.Горбачевқа қысым көрсетуі барынша нақты сипат ала бастады. Олар Қазақстан президенті Н.Ә.Назарбаевқа хат жолдап, кезекті ядролық сынақтарға жүргізуге рұқсат сұраумен болды. 1991-жылдың мамыр айында Қазақстанға сапарында М.С.Горбачев Семей полигонына қатысты сұрақтарға сенімсіз жауап берді. М.С.Горбачев әдеттегідей толқумен болды, ол бір жағынан сайлаушылардың, екінші жағынан ЭӨК - нің қатты қысымына душар болды. Оның жауаптары сайлаушыларды да ЭӨК-і өкілдерін де қанағаттандырмады. Соған қарамастан екі астам держава сайлаушыларының көңіл-күйінде болып жатқан өзгерістер өз нәтижелерін беріп жатты. АҚШ –та 1989 жылы ядролық салаға 330 миллиард қаржы бөлінсе, 1990 жылы – 220 миллиардқа кеміді, ал 1991 жылы – 100 миллиардқа азайтылды. Атом өндірістері тоқтай бастап, саладағы қызметкерлер штатының саны үш есе азайды. Бұл үлкен жетістік еді.

АҚШ – тағы атом көру жарағы өндірісінің тоқтай бастауы, отандық және халықаралық

сайлаушылардың белсенділігі «СИАМ Егіздерінің» екінші сыңары КСРО әскери өнеркәсіп кешенінің жағдайын күрт нашарлатып жіберді. Көзі қарауытқан кеңес ЭӨК басшылары, ендігі жағдайда адамдық бейнесінен біржолата айырылып 1991-жылдың 17–18-тамызында мемлекеттік «бүлік» ұйымдастыруға дейін барды. Айта кететін жағдай тамыз бүлігіне ЭӨК мен күштеу құрылымдары басшыларының барлығы қатысты және барлығы да тұтқындалды. Осылайша «СИАМ Егіздерінің» бірі ажал күшқаннан кейін екіншісінің өлімі уақыттың еншісіне қалдырылды. Бұдан кейін оқиғалар тез өрби түсті. 1991 жылдың 29-тамызында Қазақстан президентінің жарлығымен Семей сынақ полигоны жабылды. «Н.Назарбаев сол кезде күйреп бара жатқан КСРО мен әлемде қалыптасқан жағдайды өте шебер және дәл түшінді [8]. Сөйтіп нақ тамыздың 29 күні қол қойды. Осылайша, дүлей күш құрықталды. Осы жарлықтан кейін Қазақстан планетарлық саясатың белсенді субъектісі ретінде белгілі болды» - дейді О.Сүлейменов. Қазан айында Алматыда «Невада - Семей» қозғалысы «5-1» тақырыбында конференция өткізіп, онда О.Сүлейменов әлемдегі 5 полигонның біреуінің жабылғанын, қалғандарын жабуға нақты бір сәттік мүмкіндіктің пайда болғанын, сондықтан әлем сайлаушыларын белсенділікті төмендетпеуге шақырды. Бірнеше күннен кейін Ресей президенті Б.Н.Ельцин Жаңа Жер аралындағы полигонға мараторий жариялады. Бұдан кейін Франция Тынық Мұхиттағы Моруроа атоллесіндегі полигонын жапты. 1992 жылдың 2 –қазанында АҚШ Сенаты мен президенті «Невада» штатындағы полигонды жабу туралы шешімге қол қойды. Ақырғы соңында, 1996 жылы Лобнор шөліндегі Қытай полигоны жабылды. Сөйтіп, 1989 жылы ақпан айында Қазақстан жерінде басталған антиядролық марафон өз міндетін атқарып шықты. Антиядролық қозғалыстың еңбегі халықаралық деңгейде мойындалып, қозғалыс аты «Невада –Семей 1995-жылы БҰҰ жанындағы ЮНЕСКО – ның «Адамзат жады» регистріне (тізіміне) жазылды.

«Невада-Семей» антиядролық қозғалысының маңызы сонда, 80 жылдардың соңында қалыптасқан қоғамдық мемлекеттік кеңес жүйесі терең дағдырсақ ұшырап жатты. Халық пен қоғам жікке бөлініп жатқан жағдайда, қозғалыс - адамдарды, халықтарды біріктіруші, тілі мен нәсіліне, дініне, ұлтына карамастан жақындастырушы идея болды.

Әдебиеттер тізімі:

1. Сүлейменов О. Казахстан, если можешь, прости! // Свобода слова. -2009, февраль – 26.
2. Тілегенов Б. Тұйық өмірдің құпиясы. – Алматы: Дәуір, 1992. – 279 б.
3. Сүлейменов О. Открытое приглашение всем участникам движения «Невада - Семипалатинск», 1999, февраль-20.
4. Сүлейменов О. Выступление на первом съезде народных депутатов Верховного Совета СССР // Правда. – 1989, июнь – 10.; // Литературная газета. – 1989. июнь– 14., // Казахстанская правда. – 1989, июнь – 4., // Ленинская смена. – 1989, июнь – 3.
5. Письмо О Сүлейменова секретарю ЦК КПСС А. Яковлеву // ҚРОММ. 2225 қор. 1-тізбе 415-іс.
6. Сүлейменов О. XXI век: Человек, поклонись земле.// Казахстанская правда. – 1999, апрель – 3.
7. Сүлейменов О. На смену «холодной войне» приходит глобальное потепление. // Казахстанская правда. – 2005, март – 29.
8. Назарбаев Н.А. Эпицентр мира. – Астана: Елорда, 2001. – 294 с.

Смағұлов Н.Б.

**«МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫ» – ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ЖАЛПЫҰЛТТЫҚ
МЕМЛЕКЕТТІК ИДЕОЛОГИЯСЫНЫҢ НЕГІЗГІ ТҮП ҚАЗЫҒЫ**

Ежелгі қазақ жерінде тәуелсіз мемлекетіміздің қайта жаңғырып, өркендей бастағанына жиырма бес жыл болды. Тарих үшін мұндай уақыт үзігі қас қағым сәт дерлік-аз ғана мерзім, алайда осынау қысқа уақыт ішінде еліміздің тарихында бұрынды-соңды болмаған жаңа саяси және әлеуметтік өзгерістерді бұл мезгілдің шағын аясына сыйғызу мүмкін емес. Осы жылдар ішінде Қазақ Елі тұғыры берік, қуатты мемлекет болып қалыптасып, халқымыз тарихы мен мәдениетін қайта түлетуге жігерлене күлшыныспен кірісті.

Тәуелсіздік пен бірге рухани ортаға тәуелсіздік идеясы мен ұлттық идеология мәселесі де келді. Қазақ тарихын жақсы білетін зиялы қауым сонау көне түркілерден бастау алып, тарихи сабақтастық арқылы дәуірлер мен кезеңдерден өтіп, бүгінгі күнге дейін үзілмей келіп жеткен – ұлттық идеяның қайта жаңғырып Тәуелсіз Қазақ Елінің рухани және саяси дңгегі болатынын білді. Ол Ұлттық идея